

գտնի թագաւորութեան ՅԴ տարին իրենց կիրարա
խնանն արտաբերեն, ելլիպայրներն օգնութիւն
կը յաւային, բայց, ինչպէս կ'երևայ, յուսա-
խար եղան: Երբ Գալատ մեռաւ, անոր Նիքէ եւ
Իշպարաթա երկու որդւոցը մէջ զահճաբնու-
թեան կռիւ ծագեցաւ. առաջինն Ելամացոց Շու-
սուրանհանդի թագաւորն օգնութիւն խնդրեց
եւ ընդունեցաւ, իսկ Իշպարաթա Սարգոնին գիւնց,
որ եօթն կուսակալ խաւրեց իրենց բանակներով՝
Ելիպպիի վրան: Ելամական բանակը խորտակեցաւ
եւ Իշպարաթա Տորը գահն իրաւ:

Սանհերիբ իր երկրորդ արշաւանքին առեւնր՝
կայտի եւ Յասուրիպպիլ ըստածնեւուն երկրէն
Իշպարաթայի վրան քաշեց, որ Ելիպպի գահը
բաժմած էր: Իշպարաթա չապառեց որ ինչկոր
զէնքով որոշուի, այլ ձգեց փոխաւ: Ասորեստան-
ցոց բանակն ամբողջ Ելիպպի աւերեց եւ Մարու-
բշտի եւ Ակիուգաւ իշխանանիւս քաղաքներն
եւ շըլակայ 34 փոքր տեղեր նւաճեց: Աւարն էր
մէկ, Նորի, էշ, ուղղ, արջաւ եւ անհամար բազ-
մաթեանք անային անառնոն: Սարգն Բիտ-
Բարուա գաւառն Ելիպին առնելով՝ ուրիշ քանի մը
քաղաքներու հետ Հարհարի միացուց, Բիշ
մ'աղքէ՝ Ելիպին Ասորեստանցոց թշնամիներուն՝
Ելամացոց կողմը կը տեսնենք, վասն զի անոնց
առաջնորդին արամաւորութեանը տակ զինուոր
գաւաւ: Այս անգամ Ելամայ գաւառակիցներն էին
«Գարսուաշ, Պաշիրու, Ելիպի, Յազան (?)», Լա-
գարա, Հարգուու, և Ն:

Արամաւորութեանց մէջ իշխանանիւս կու-
շուղը երկու քաղաքներէն հաւանականօրէն Նա-
նուորադոյնն եւ Մար-Բէլլա, «ամբ մի՛ բարձր
լեռնաժայռի», մը վրայ գուրա ցցուած: Երկրորդ
իշխանանիւսն է Ալիւ-Գար-:

Նախնարար Ելիպին գաւառ մըն էր
Բիթ-Բարուա, զոր Սանհերիբ Հարհարի հետ
միացուց եւ Ելիպին անոր մայրաքաղաքն ըրաւ:
Ելենդաշ անունը կար-Սիւ-Էլի-Էլի-Էլի (— Սմուն
Սանհերիբայ) փոխեց: Ելենդաշ — «Ալիւհա (Պաշ.)
Ձ, 2, 13): Հաւանորէն Բիտ-Բարբուայի կը
վերաբերէին Սի-Բիթա եւ Կամախաւմ ամուր քա-
ղաքները: Բիտ-Բարբուայի Հարհարի հետ միա-
ցուելով՝ Սիւերտու հարհարեան քաղաք եղաւ:

Ելիպիի գիւղն կարկի է քիչ շատ ճշդել:
Հիւսիս-արեւմուտքէն սահմանակիցն էր Հարհար.
գեղ ի հիւսիս-արեւելք կը հասնէր մինչեւ
Ամանդա. գեղ ի հարաւ կը հասնէր մինչեւ Ելամ,
Պաշիրու, Յազան, Լագարա, Անդան: Ելիպիի
արեւմտակողմը կը բնակէին Յասուրեանքն եւ կաշ-
շեանք: Ըստ այսմ՝ այսօրեան գաղափարով Ելի-
պին կ'իյնայ Պուշտի-Կուհի արեւելակողմը, հիւ-
սիսէն ունի իրեն սահման կերկից, Թովանտիս քա-
ղաքներն ու Բիշար գաւառը, հարաւ-արեւելքէն՝
Նասարադ եւ Բուրուլլիդ քաղաքները:

Բիտ-Բարբուա կ'իյնայ մերձաւորապէս Կե-
րինդի եւ Կրմանշահի միջեւ գտնուող տեղը:

Ելիպիի սկզբնական բնակչութիւնն անարիա-
կան էր, ինչպէս երկրին անաւնն եւ քանի մը
քաղաքաւաններ կը ցուցնեն: Մարաց ար-

շաւաղովն հին բնակիչք աղիեցութիւնն
կորսնցուցին, թէեւ մեծամասնութիւն կազմող
իրենք եղած պիտի ըլլան: Երկրին տերերն էին
Մարք, արոնցմէ էր եւ տիրող հարստութիւնը:

ՊԱՅՄԱՆՆ

ՆՈՐ ԵԳԻՍՏԻՆԻՈՒԹԻՒՆՍ — ԻՐ ՀՐԳՈՐԴԿԵ-
ԿՈՆ ՅԵՆԵՐԻՆ ԻՐ ՅԻՅՈՅԿՈՐԴՆԵՐԸ —
ՆՈՐԻՈՅՆ ԿՈՐԳԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Հարմար-Ի-Ի-Ի-Ի)

Ուն արգեօք որ միջոցին Պաշպալով՝ գեւ
ամայի տեղ էր — թէ՛ Երբ փոխուեցաւ պտղա-
բեր դաշտավայրի — թէ մարգիկ երբ սկսան
հոն ընկերական կեանք վարել ու հասարակու-
թիւն մը կազմել — թէ որոնք էին իր առաջին
բնակիչներն. եւ թէ ինչ վիճակի մէջ էին
ասոնք. — անանկ հարցումներ են, որոնց յա-
գեցուցիչ պատասխան տալ գրեթէ անկա-
րելի է:

Իպաշխալով կամ Եպէշփուօ (շեքու-
գեղ) անուանակոչութեան կը հանդիպինք ար-
դեն 1415 թ. յառաջ քան այս երկրակալու-
թեան՝ Արաֆի իշխաններուն ձեռքն անցնիլը՝:

Հառ հաւանական կ'եւեայ որ հին
Պաշպալովն նախկին բնակիչները վաղք եղած
ըլլան: Գոնէ զան կը ցուցնեն քաղքին շրջա-
կայ տեղերուն, լեռներուն, դաշտերուն, ան-
տառներուն, ձորերուն եւ այլն վաղք անուա-
նակոչութիւնը՝:

Ի Ուստի կարեմ ինչ իրաւն կը տալայն պն
կարծիք թէ, անոր համար Եպէշփուօ կը կոչուէր այս
տեղն, որովհետեւ Արաֆի շներ բերդադէպիկն բուր-
ոյքն եղած վարականներուն տներուն մէջ կը պահուէին:
— Ամշափա օտար է, որ այսօր ան օր. Գուցէ Կոստ.
Պաշին գուրա առնելով՝ լիպ մը, ուր պնդեց լուս
ընթաց որպէս Ելիպարեթիւսպոյիս — Արիկ աստիճանի
յարում ու սեր կայ շներու: Կայ ասն տեղ որ լուս լուս ալ
ուի: — Իրտամը կը կրէ Ebesfalva անունը:

Ս. Պաշին է, օրինակի պաղաւ. Kosztia Mandauluj
(կաշիեայ անտառ). Gropa opri tomi (անտառայն մէջ եղած
աղբարկ). Loca paterilor (հայրերու տեղ). La casu
kosztia mandauluj (անտառայն մուտք). Valia nucilor
(լեկու գաջ ձոր). Meru boerilor (աղու ականայ ինձորեկայ
տեղ). Fântăna paterilor (հարց իմաց). Gropa zsudului
(գառաւ որպէս ստորոգ). Dila din colo de pörö mare
(մեծ անտառին տեղին եղած բլուր). Gialu mare, ai mik
(մեծ ու պարկի լիւն): — Բայց Ելիպարեթիւսպոյի ընդհ.
ժողովն 1895 թ. այս տեղերուն անունները ընդունաւ ու հուս.
դարերէն փոխած է: Ուստի աճէ անգիւղը հիմակ պաշտա-
պէս հուշարարներ անուններ ունեն:

Հիմակուան Եղիսութեան պիտի — որուն ամբողջացուցիչ մասը կը կազմուցանէ հին Պաշտպանով՝ 1685ին — Ունիէ ազատած ու երկու դար խաղաղութեամբ առտնադական կեանք վարող ու — հայրենիք մը փնտռող ազգայնոց եղաւ ապականէն ու բնակութեան տեղը: —

Քաղաքին տարածութիւնը իր շրջականերով մէկտեղ՝ վերջին երկարաձգնութեան նայելով 3042 արտավար է: — Ասոր մէջէն՝ 883 արտավար՝ այգի. — 418 արտավար. արօտական. — 906 արտավար. անտառ. — 30 արտավար՝ եղեգնային ձախձախու երկիր. — 81 արտավար պարտեզ. եւ 227 արտավար անգործ ու անպառօն երկիր է:

Ջաղաղք՝ գրեթէ ամէն կողմանէ շրջապատող լեռնաց գագաթներու մընէն, յիշուելու արժանի են մանաւորապէս. Յէլու — Կիւրու, շիգիւհան եղբայր կոչուած այգեստանին վերի դին. որ ծովու երեսէն 470 մէր է: — Աս գագաթնան վրայ՝ նախորդ դարուն սկիզբները՝ դեռ կը տեսնուէին Չարաբանաց աղօթարանին մնացորդները, ուր կը հասցընէր, տանուշուր խաչով զարդարուած ճանապարհ խաչին: — Ընդդէմ գագաթն՝ դէպ ի Հօլովիլակ 450 մէր է: — Այգեստանի այց վրայի լա Ռօլըէ գագաթը 449 մէր բարձրութիւն ունի: — Ուրիշ բարձունքներն են. Մեծ ու պղտիկ այգեաց լեռը. — Նախագուան (Promontorium) կոչուածը, որ շատ տեսակ խաղող ու ալնիւ գինի կը մատակարարէ. եւ այլն:

Եղիսութեան պիտի շրջականերուն ամենէն աղէկ հերկելի տեղերն են. 1. Գեւորէրէշ (կանեփի տեղ), Հօլովիլակի սահմանին վրայ, Ասոր համար այսպէս կը կոչուի այս տեղն, որովհետեւ Արաֆիի երկիրներու մէջ ծառայող վարձկաններն՝ իրեւ վարձք՝ այս տեղը կրնային վուշ տնկել: 2. Կեւորէրէշ կոչուած կողմն, որուն երկու մասը՝ հին աստանները, Բիգօլա չէլ մարը եւ Բիգօլա չէլ միւր կը կոչուէր: 3. Պարս — Սըր — Քոյն՝ երկու անտառի մէջ կեցած է. ու ժայալէնի մը պէս երկնոց երկրաշերտ մը կը կազմէ: Ասիկայ՝ ըստ մասին իրեւ հերկելու երկիր, ըստ մասին իրեւ արօտական կը գործածուի: Անունն ընդունած է, վաղեմի ձախձախներէն՝ ուր որ ջրի օճերը կը վտային:

Անտառներու մէջէն ամենէն աւելի յիշուելու արժանիներն են. Գոսթա Մանուէլի: Եւսեփուան է կաղնիի ահագին ծառերով՝ որ վառելու լաւ փայտ կը մատակարարեն: — Այս առարկա գօտի չէլ մարը. Լազու. Եւ կի.

Արօս օրի Գօմի, Լազու օրա Ադիմ, Լօգու բաղէրներ. Արօս կրողի. Լա գաբու գօտի մանձուլի. եւ այլն: — Բայց ամենէն գեղեցիկ անտառն է Բօստօֆօր, դէպ ի Հունտորֆ: Ասոր հար. արեւելեան դին կը տարածի՝ Վալա Նուշիւր, Մէրու պօնիւր, Ֆընդընը բաղէրներ. Արօս ժառանգի. եւ այլն:

Եղիսութեան պիտի շրջերն են. Մեծ Գեւորէշ, որ քաղաքին հարաւային դին՝ արեւելքէն դէպ ի արեւմուտը կը հասէ՝ կէս շրջնէն ընելով: Ասոր մէջ կը թափին վաղաքաց կոչուած առուակն, որ վաղեմի Պաշտպանի սահմանին վրայ՝ հիւսիսային արեւելեան դիւն, դէպ ի հարաւ — եւ Մարան առուակը՝ հիւսիսային-արեւելեան ուղղութեամբ՝ Գիւգիւլէօ կը մանեն: — Դաշտաց առուակը՝ հիւսիսէն դէպ ի հարաւ հասնելով՝ կը մանէ Գիւգիւլէօ գետը:

Քաղաքին՝ երկու հրապարակին են տանուա վեց փողոցներուն մէջէն, ամենէն աւելի յիշուելու արժանիներն են. Եղիսութեան փողոցն ու հրապարակը. որ կենդանի է ազգային վաճառականութեան: Հրապարակին մէջ տեղն էր դեռ քանի մը տարի յառաջ, արեւմուտը՝ շուկան, իր բազմաթիւ կրպակներով: Աս շուկան, հիմա աստիճան եղաւ. որով հրապարակն աւելի ընդարձակեցաւ ու գեղեցիկացաւ: Մեծ հրապարակին արեւելեան դին են. Արաֆի ու Գիւլի փողոցները: Դէպ ի հարաւ, արեւմուտը՝ Գապտէպօլեան ու Գամբլէրեան փողոցները: Քիշ մ'անդին դէպ ի հիւսիս՝ Գիշեան ու Ռաւ փայտեան փողոցները: Դէպ ի հիւսիս, արեւելք՝ Կորովեան փողոց. Ս. Յովհաննու փողոցը. Մարեմայ փողոցը. Ս. Գրիգորի փողոցը. եւ այլն:

Եղիսութեան պիտի ունի տարւ եկեղեցի, վեց դպրոց, երկու վանք, չորս պաշտօնարան, երկու զինուորանոց, 553 տուն, որոնց մէջէն 17 երկաթարկ է. ու 65 խանութ: —

Քաղաքին ամենէն յին, անուանի, ու յիշատակաց արժանի շէնքն է անտարապիտ Արաֆի իշխանաց զոնական, որ — թէպէտ ազգային ստացուածք է. բայց հայերը կանգնած չեն — Դրանսիականի պատմութեան մէջ բաւական դեր խաղացած է: Աս հռչակաւոր շէնքին մէջ՝ կեցած, բնակած են երեւելի մարդիկ՝ Իր որմբուն մէջ՝ ապահովութիւն գտած են, շատ անգամ, նեղը մտած ու կենանքերին վտանգի մէջ՝ գաւառած մեծամեծներ: — Ըստ ուրախութեան օրեր տեսած է այս գլեակը՝ մանաւանդ յարող սրտորդութիւններէ ետեւ: Բայց ունեցած է նաեւ շատ

սխառ օրերը: — Տան տէրը՝ մեծագործ շէնքն ան-
մահացանելու համար, յաջորդ յիշատակարանը
փարագրել տուած է գղեկին մէկ գլխաւոր
գրանը վրայ. ME. FECIT. FIERI. EGRE-
GIVS. GREGORIVS. APAFFI. DE. APA
NAGYFALVA. COMES. COMITATVS .
DOBOCENSIS. AC MAGISTER. CVRIÆ .
DNI. REVERENDISSIMI. FR. GEORGII.
EPISCOPI. VARADIENSIS . AN . 1552 .
Այսինքն. (Այս շէնքը) կանգնել տուած է,
Արանոկյփաղովի քաղն Գրիգոր Աբաֆի, Ցու-
պոգա գաւառին կոմսը, գերապայծառ Եղբայր
Գեորգ Արարտի եպիսկոպոսին, իշխանական տան
հոգաբարձուէ. յամի 1552:

Աբաֆիեան հին բերդին մանրամասն ստու-
րագրութիւնը կնքած է 1727էն: Աս արձանա-
գրութիւնը շատ ճշգրիտ կը ստորագրէ ամբո-
պատ շէնքը:

Ասոր նայելով՝ գղեկին հիսխային եւ
արեւմտեան զին կար խրամ մը. գէպ ի
արեւելք՝ ձկնարանի խորունկ լիճ մը. գէպ ի
հարաւ՝ քարէ ու աղիւսէ զօրաւոր շրջապատ
մը: Արեւմտեան զին կը բարձրանար կղզիտարով
ծածկուած կրկնայարկ աշտարակին, որուն տակէն,
գէպ ի երկու զի բացուող կաղնեայ մեծ դռնէն
անցնելով՝ երկաթի դրան մը կը հասցուէր. որ
հարկաւոր եղած տանն վեր կը վերցուէր ու
վար կ'իջեցուէր: Աս դրան ձախ զին կնքած
էր պատահանութիւն ուղի մը, — պահապա-
նին սենեակը: — Ասկէ կ'անցուէր դրոյ բակը,
— Աս՝ հարկւր քայլ երկայն, ու 70 քայլ
լայն բակին մէջ կային — երեսուն ձիու համար
— ախոռները, կառքերու, խոտի, տակառներու
համար եւ այլն տեղերը: — Աս դրոյ բակը
թողով՝ կ'անցուէր ներքին բակը. որ երկու
նորայափ խորունկ քարաշէն խրամով շրջապա-
տած էր: Ասիկայ ունէր քսան ոտք լայն,
քառակուսի կամուրջ մը, որ հարկաւոր եղած
տանն վեր կը վերցուէր: Զէմամուրջը վեր
քաշող կալմանին, անմիջապէս կից էր՝ բանտը:
Աս կամուրջն յառաջ քայլելով՝ ներքին բակին
հարաւային գին կը գտնենք, երկյարկ մեծ ու
գլխաւոր շէնքը, ուր կը հասցուի կամաններու
մէջէն: — Գլխաւոր շէնքը՝ շատ մը մեծ ու
պղծակի կամարաւոր սրահներ ու խոցեր ունի:
Կամարակապ գաւթէ մ'անցնելով գէպ ի ձախ,
կը հասնինք հարաւային աշտարակին՝ որուն
դրան վրայ կնքած է յաջորդ իմաստաւոր խօսքը.
TURREIS FORTISSIMA. AD IPSAM RE.

CURRIT JUSTUS ET NOMEN DOMINI
EXALTABITUR: — Գղեկին վերին յարկին,
գէպ ի հարաւ նայող, մէկ պատահանին վեր-
եւը, որմին մէջ, քառակուսի քարի մը վրայ
փորագրուած է յաջորդ յիշատակարանը,
DOMVM HANC EX DEI OPTIMI MA-
XIMI BENIGNITATE EGREGIVS DO-
MINVS GREGORIVS APAFFI DE APA-
NAGYFALV. MAGISTER CVRIÆ ET
CONSILIARIVS SERENISSIMI PRINCI-
PIS DNI DNI. IOANNIS SECVNDI E-
LECTI REGIS HVNGARIÆ EXTRVXIT
SVMPPTIBVS PROPRIIS. E SOLO ET A
FVNDAMENTO ERIGENDAM AEDIFI-
CANDAMQVE CVRAVIT. ANNO SALV-
TIS 1664: Այսինքն. Աս տունը հիմանէն
շինեց իր յատուկ ծախքովն՝ Աստուծոյ ողորմու-
թեամբը, Արանոկյփաղովի քաղն Գրիգոր
Աբաֆի աղան, մեծպապու Յովհաննէս Բ.
Իշխանին եւ հուգարացոց ընտրեալ թա-
գաւորին խորհրդականն ու տան հաղարակարը.
Յամի Տեառն. 1664: — Աս դատիկունին, եօթը
պատահան ունեցող մէկ մեծ ու երաժշտաց
կոչուած սրահին դրան վրայ է ան յիշատա-
կարանը — թէ ME FECIT եւ այլն. զոր վերը
յառաջ բերինք:

Բերդին ընդարձակ ստորագրութեան մէջը
միայն մէկ տամաներդական մասն առած ենք, —

Մեծագործ շէնքը հիմակ գրեթէ բոլորովին
կերպարանափոխ եղած է: — Ազգայինք թէ
խրամները, թէ կամուրջը, թէ երկաթի դուռն
ու թէ մանն կողմնակի շէնքերը տապալած
վերցոյցած, անհեւելթ ըրած ու քարերն
իրենց տնեւուն շինութեանը համար գործածած
են: — Մնացած է միայն, գլխաւոր ու աս
Լ ձեւն ունեցող գլխաւոր շէնքը, խել մը
ընդարձակ սրահներով ու սենեակներով. ուր
որ տեղաւորուած է հիմակ, գաւառական
դատաստանարանին՝ իր նախագահով, 12 դա-
տաւորովն, անոնց քարտուղարներով, ծա-
ռաներով, պահանջողներովն ու բանտար-
կեալներով: — Կանգուն կնքած է դեռ,
աշտարակին մէկը՝ Կարմիր աշտարակ կոչուածն,
իր պղծակ ու երկաթէ զօրաւոր վանդակաւոր
պատահաններովն. որ ծանր բանտարկելոց
տեղ է: — Գնտնայարկ սրահներուն մէկուն
մէջ, վրայէ վրայ դիպուած կնքած են, այնչափ
մեծ արժէք ու մեզի այն աստիճանի մեծ ծաղ-

ուպուժինն մատուցանող հին յիշատակարաններն ու արձանագրութիւնները: Աս է քաղքին հին դիւանատունը: —

Ազգային շքեղ մայր եկեղեցւոյն — ուրուն պատկերը նախորդ հատորին սկիզբը գրուած է — հիմնարկութեանն ու շինութեանը վրայ շատ ընդարձակ խօսած ենք ուրիշ տեղ (տես Բ. Հատոր էջ. 65—79): Փառաւոր կաթողիկէին ծակատը կը զարգարեն երկու վաթմանական մէջք երկայնութիւն ունեցող աղուոր պղնձածածկ աշտարակներ: Շինութեան ոճը բոմանական — կորնթական է: Երկայնութիւնն է, ներսի դին մէկ պատէն մինչեւ մէկալ պատը

Արձանագրութեանն ընթերցում: ուղղները կրնան գտնել Հանգէսի 1891 տարւոյն 2 թուին, 54 էջին մէջ:

Եթէ մտադիր աշուներով գնեւորւընք, կը տեսնեք որ եկեղեցւոյն դրսի դին՝ որմնրու վրայ, խել մը անուանց ստորագրութիւններ կան, կ'երեւայ թէ ան տոեքնն ալ մարդիկ այնպէս մտադիր ու աղաք՝ անանկ շարածնի էին եղբւր, ինչպէս մեր օրերը: — Ասոնք՝ անուանին անմահացանել ուղղով, այս հրաշալի ու մշտնջենաւոր կարծուած եկեղեցւոյն պատերուն բոլորսիքը փորեցին իրենց յիշատակը: — Անունները՝ որմնրուն վրայ, չէ

ԵՐԱՆՈՒԴՈՒԹՅԱՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒՆ ԴՐԱՆ ՎՐԱՅԻ ՅԻՇՏԱՆԿԱՐԱՆԸ

56 մէջք: լայնութիւնը 19 մէջք: իսկ բարձրութիւնը՝ մինչեւ կամար 20 մէջք: — Եթէ խորան ունի (Հատ գեղեցիկ են թէ Ս. Ստեփանոսի ու թէ Ս. Աննայի խորաններուն նկարները):

Հին կոշտած կամ սրբոյ երրորդութեան եկեղեցին թէ եւ բոլորովին նախնական ոճով շինուած է, բայց եւ այնպէս հնութեան յարգելի նշանները կը կրէ իր վրան:

Մտրդ չի կրնար ըստ բառական զարմուշալ եկեղեցւոյ կողմակի դրան կանոնաւորեալ ձեւին ու քանդակին գեղեցկութեան վրայ: Այս դուռը գոթական ճարտարապետութեամբ շինուած է. ուստի բոլորովին կը տարբերի թէ շէնքին ոճէն ու թէ միանգամայն մեծ դռնէն, որ շատ հասարակ ու ագեղ բան մըն է: — Դրան վրայ վերը գրուած արձանագրութիւնը քանդակուած է միակուր քարի վրայ:

Թէ կապարագրով կամ ներկով գրուած են, պզտիկ դրերով. հապա պատին առաջին ծեփին մէջ փորագրուած, ըստ մասին մարտկան ու ըստ մասին հիմնական սպաղարկութեան նորագործը — ու անանկ խնամով եւ լաւ ու ճարտար կերպով՝ որ անոնք 150—180 տարիէ աւելի կեցած մնացած են հոն, առանց աւրուելու — կրկին ու կրկին անգամ սպիտակացուած ու ետքէն ինկած՝ ելած ճերմակ ներկին տալ՝ — որ շատ մը անձրեւներով եւ արեւու տաքութեամբ պատին վրայէն կամաց կամաց բաժնուած, ելած է՝ ու մէջը համար տա անունները երեւան հանած է:

Թեպէտ անհամար են անունները. բայց անոնցմէ շատերը՝ դեռ ետքով լեցուած՝ ուստի եւ անընթեմն են: — Նարդալ կրցածնու մէջն կը գնեք յաջորդները. եւ մտորիրոս: —

ես խաչերես Նիկիայի 1738. — եւ օվսկէս արդի թորոսի գարալի. — Գրիգոր ԵՏ, Մկրտիչի սուլի 1728. — եւ անխնայ Եղիայի 1745. — Սագո Գանտրի. (այսինքն Գանտրայի) 1750. — Վարդերես Բէլ — եւ Յովսէփի եսայի — եւ Նիգուլայ Էղիայի 1755. — խաղարու Ե.Բ. — խաղաղ. . . եւ այլն, եւ այլն: —

Վարի կոչուած եկեղեցին կանգնուած է 1771ին, Թեոդորոս Թիրիքեան աղայէն: Եկեղեցին թէպէտ պղտիկ է, բայց եւ այնպէս երեք խորան ունի: Գլխաւորը նուիրուած է Ս. Յովհաննու Մկրտչի, մէկը՝ խաչերութեան. երրորդը՝ Ս. Աննայի: — Եկեղեցւոյ մէջ թէպէտ կանոնաւորակ կերպով աստուածային պաշտամունք չի կատարուիր, այսու ամենայնիւ վաղեմի սովորութեան համեմատ, տաղաւարական օտներուն երրորդ օրը՝ այսինքն զատիկի, պնտեկոստեի եւ այլն ինչպէս նաեւ Ս. Գեորգայ, Ս. Յովհ. կարապետի ծննդեան (յունիս 24) եւ սրբոյն Միքայիլի Տրեշտակապետին (սեպտ. 29) օրերուն ձայնաւոր պատարագ կը մատուցուի: — Ասկից զատ ամենաւերջին՝ ապրիլ 24էն, մինչեւ սեպտ. 29ը՝ ամէն շաբաթ օրերը, հոս կը կատարուին երեկոյեան աստուածային պաշտամունքները:

Այգետանեայ լեռան արեւմտեան ստորոտը կեցած է պղտիկ տղովարան մը, զոր 1817ին շինել տուած է Եւգենէոս Դանիելեան, ի պատիւ խաչերութեան Քրիստոսի:

Աս մատուռը հիմակ փակուած է ու մէջն աստուածային պաշտամունք չի կատարուիր. մէյ մը իր հեռաւորութեանը՝ մէյ մ'ալ քառահանգի պակասութեան համար: — Միայն մեծ պահքին ու մանաւանդ աւագ ուրբաթ օրը կը բացուի, որպէս զի ընթերցանութիւնն ինչ կատարել ուղղորդերը հոն երկման առջեկերու:

Քաղաքին հրապարակական շէնքերուն մէջէն ամենէն յիշատակաց արժանիներն են. 1896ին կանգնած բարձրագոյն վարժոցն, որն որ քաղաքային արկիւղ գրեթէ 500.000 թագարժան է: Ընէքն աս [ձեռն ունի եւ երկու գործիքն է ընտանիքն է 300 աղակերտի համար (հիմակ ունի 268): — Գաղղոսի կից է, վաթսուս տղու համար կանգնուած գիշերօթիկ աշխրտաց շէնքը: Բնէ մէկն ու թէ մէկը՝ ժամանակին պահանջմանց համեմատ, ամէն կարելի եղածներովը հոգացուած է: Իսկ վարժարանին ներքին յօրինուածութեանն ու որ-

պետութեանը վրայ բաւական խոստան ենք (Էր 533—574):

Հիմակուան աղջկանց դպրոցին շէնքն, որ հին եկեղեցիէն 40 քառ մը հեռու է — սկզբան ժողովրդապետանոց էր: Երբ որ եղբէն ժողովրդապետն՝ Աղեքս. Դուպայեւէ պարսկեւած շէնքը փոխադրուեցաւ՝ ժողովրդապետանոցն եղաւ վարժարան. Եղբէն յանձնուեցաւ հաւաք տաւոր կուսանաց, ուր հիմակ կեցած է աղջկանց դպրոցն ու մօրապետաց վանքը՝ սիրուն աղօթարանով. ուր որ ամէն օր պատարագ կը մատուցուի: Խորան մը միայն ունեցող մատուռն՝ անարատ յղութեան նուիրուած է: —

Քաղաքին ուրիշ հրապարակական շէնքերն են. քաղաքային խորհրդանոցն որ 1895ին կանգնուած է, իր մեծ ու զարդարուն խորհրդի սրահով: — Հիւսուր ու հեռուակ զինուորաց զօրանոցները: — Մանչ տղոց տարական դպրոցն, որ յառաջագոյն միջնագաղղոց էր: — Անխնայնոցին գեղեցիկ շէնքը, ուր որ ինչեւնած է Յովսէփ Բ. կայսրը 1773ին, երբ Դրանսիոյ Նիա պարտեցաւ: — Աս գէպէն անմահաց պատին մէջ փորագրուած յիշատակագիրն մը, որ քարի վրայ փորուած է: Վեհապետին կէս ցցուած կենդանակերպին տակը կեցած են յաջորդ խոսքերը:

BENEDICTVS IOSEPHVS II. IMPERATOR AVGVSTVS ATQVE PIVS REX PATER PATRIÆ. NOS HOC ANNO IN IVNIO VISITAVIT. —

Յիշուելու արժանի են գեռ Գամէլէրեան անկեւանոցն, իրեն մէջ բնակող, ազգային երկեսո անկարողներովը: — Հին խնայողութեան արկը. — Եղիսաբեթուպոլսոյ՝ եւ շրջաւ կայից գրամանեղանը. — Սաքսոնական խնայողութեան արկը. — Բողաքականաց Խորաշէն եկեղեցին: — Վաղաքներու միացեալ ու չփացեալ եկեղեցիներն, եւ այլն:

*

Նշիտարեթուպոլսի, իբրեւ ազատ թագաւորական կարգադրեալ խորհուրդ ունեցող քաղաք, իր անտեսական գործառնութեանց մէջ՝ անընգծիպական կանուս՝ ունի հունգարական թագաւորական ներքին գործոց պաշտօնէն: հանրական վարչութեան մէջ՝ գաւառական ասենական իշխանութեանն: Իսկ քաղաքին շրջանին մէջ եղող եւ բնակող քաղաքացեաց ասացուածոցը, վարչութեանն ու հսկողութեանը

նկատմամբ — քնականագետ օրինակ սահմանին մէջ — ինք իրեն կը կարգադրէ, կը կատարէ ու կը գործադրէ:

Եղեսարեթուպոյտը բնիկ քաղաքացի ըլլալու համար կը վճարեն.

1. Փաստաբանները, բժիշկները, դրամահաշմանական պաշտօնատեսարբ ու մասնաւոր պաշտօնատէրները՝ 200 թագ:

2. Երկրատէրները, ձեռնարկունները, վաճառականները, պանդոկպահտներն ու մասնաւորներն՝ 100 թագ:

3. Արհեստաւորները՝ 20 թագ:

4. Վարձեով ծառայողներն ու ծառայողներ՝ 10 թագ:

Եկեղեցականք, տէրութեան — տանտեանն ու քաղաքային պաշտօնատէրներն ու ծառայողներն, որոնք ընտրուած կամ անուանուած են, իրենց ընտրութեանը կամ անուանուելուն հետեւութեամբը, բնիկ քաղաքացի ըլլալու համար, վճարելիք մը չունին: —

Քաղաքն՝ ինքնօրէնութեան իրաւունքը կը գործադրէ՝ իր երեսփոխանացը ձեռքը. — իսկ կարգադրութիւններն ու որոշմունքներն՝ իր առաջնորդացը ձեռքը:

Քաղքին երեսփոխանացը թիւը 48 հոգի է կը կազմուի: Առաջ կէտը՝ կ'ընտրուի անոնցմէ, որոնք ամենէն աւելի տուք կը վճարեն — մէկալ կէտը՝ կ'ընտրուի հասարակութենէն: — Չայնի իրաւունք ունին, իրենց պաշտօնին հետեւութեամբը՝ քաղաքապետը, օտարկանութեան վերատեսուչը, առաջին խորհրդակները, քարտուղարը, քաղաքային փաստաբանը, արկղակալը, հաշուող վերաքննիչը (revisor), հասարակաց խնամականն ու բժիշկը: —

Պատգամաւորները կ'ընտրուին, երեք տարին, երեք տարի՝ վեց տարւան համար:

Պատգամաւորները կը բանեցընեն իրենց իրաւունքը՝ Ընդհանուր Ժողովին մէջ: — Ընդհ. Ժողովքն՝ իր վերին իշխանութիւնը կը բանեցընէ իրեն. պաշտպան՝ ուղղափառ եկեղեցւոյն վրայ: Կը կազմէ ու կ'ընտրէ մասնաժողովները: — Ամեն տարին, երկու կարգաւորեալ ընդհ. Ժողովք կը գումարուի, մէկը՝ մարտին, մէկալը՝ սեպտեմբերի մէջ: Առաջինը՝ կը քննէ տարեկան հաշիւները. ետքինը՝ եկած տարւոյն հաշուելիքը կ'որոշէ: — Բայց արտաքուր կարգի ընդհ. Ժողովք այնչափ անգամ կը գումարուի, որչափ անգամ որ հարկաւոր է:

Ընդհ. Ժողովքին նախագահն է, քաղաքապետը. — երբ ինք ներկայ ըլլալ չէ կրնար՝

իր փոխանորդը: Քաղաքապետը կ'առաջնորդէ ընդհ. Ժողովքին. եւ միանգամայն անոր տեղեկատու է (referent): — Ընդհ. Ժողովին քարտուղարն է, առաջին գրագիրը: Ասոր գործքն է, յօրինել արձանագրութիւնը. — ասիկ զատ յօրինել աղերսագիրները, գրութիւնները, առաջարկութիւններն ու ժողովքին ամեն որոշմունքները: —

Ընդհ. Ժողովք կը գումարուի, անուանց ցանկին շրջաբերականով. զոր ամենէն ուշ 24 ժամ՝ յառաջ, անդամոց ծանուցանելու է՝ ըլլալի նիւթերուն վրայոց եղած համառօտութեամբ: — Ժողովքի նիւթերը՝ նախագահն ու քարտուղարը՝ յաջորդ կերպով կարգադրելու են. 1. Պաշտօնական ծանուցումներ, եւ առաջարկութիւններ: 2. Առաւարկութեան եւ ատենական իշխանութեան կարգադրութիւններ: 3. Հասարակաց գործադրութեան վերաբերեալ նիւթեր: 4. Յետեսականն ու դրամական նիւթեր: 5. Մասնաւորաց խնդիրներ:

Ընդհ. Ժողովքն՝ որչա՞ծ ժամանակին — առանց ոչեւէ նկատման — կը բացուի. եւ նիւթերուն համեմատ՝ ըստ կարգի, խորհրդաւորութեան կ'առնուի ամեն քան: — Կրնան ըլլուիլ հարցապահանջումներ (interpellation), որոնց քաղաքապետը բացայայտող կամ լռու ստուորող մեկնութիւն տալու է: Բայց պատասխանը կրնայ, առաջին գալի ժողովքին մէջ ալ արուի: — Առաջնորդը նիւթին վրայ, ամեն մարդ կրնայ խօսիլ. բայց խօսիլ ուղղութիւնը պէտք է որ յառաջունէ ծանուցանէ այս բանը քարտուղարին: Ծանուցանողը կարգն իրեն եկած ատեն կրնայ խօսիլ: Ամեն մարդ՝ անգամ մը միայն կրնայ այն նիւթին վրայ խօսիլ: Զիտօտըն ոչ դք կրնայ ընդհատել. գուրս տունելով նախագահն, եթէ խօսողը վէճի նիւթ եղած խնդրէն հեռանայ. եւ կամ վշտացող բաժնատէրութիւններ գործածէ: — Խնդրի մը որոշումը կը յայտնուի՝ անձանց ոտք ելլելովը՝ կամ նստելովը: — Գաղտնիք քուէարկութիւնը թղթիաններու ձեռք կ'ըլլուի: Յայտնի քուէարկութեան ատեն՝ նախագահը կ'ընէ որոշումը. իսկ գաղտնի քուէարկութեան ատեն՝ նախագահն ալ կրնայ ձայն ունենալ: — Քուէարկութենէն ետեւ նախագահն՝ որոշումը կը հրատարակէ: Զորոշումները՝ խորհրդովը կը գործադրէ: —

Արպէս զի գործքներն աւելի հիմնովին կերպով եւ շուտ գործագրուին. Մասնաւորները կազմուած են: — Քաղաքային խորհուրդն ու

քաղաքացիները՝ չէ թէ միայն իրաւունք ունին, հապա պարտական ալ են — մասնաւոր ընդհ. ժողովին առջեւ դրուելի առաջարկութիւններու նկատմամբ — մասնաժողովներուն նախնական կարծիքն ու տեսութիւնը գիտատալ։ — Մասնաժողովներն՝ երեք տարեկ երեք տարեկ կը կազմուին։ — Որչափ կարելի է՝ մասնաժողովին անդամները՝ հասարակութեան ժողովին անդամներէն ընտրուելու են։ — Որպէս զի մասնաժողով մը՝ օրինաւոր օրոշումն կարենայ բերել, նախագահէն զատ, գոնէ չորս ժողովականի ներկայութիւնը հարկաւոր է։ —

Քաղաքային խորհուրդները նախապատւութեամբ համար, յաջորդ մասնաժողովները կը կազմուին. իրաւանց, անասնաբուծեան, հասարակաց շինութեան. եւ հասարակաց առողջապահութեան 1. Իրաւանց մասնաժողովին գործն է վերահսկել հասարակաց իրաւանց, պաշտպանութեան, անասնական եւ մասնաւորաց իրաւանց խնդիրներուն վրայ 2. Զնտեսական մասնաժողովին պաշտօնն է, քաղքին ամէն անասնական գործառնութեանց մէջ, թ մասնաւորի՝ հասարակութեան ստացուածքին, եկամտին, շահուն, շահեցուցման, անոնց վարձքի տալուն, քաղքին համար հարկաւոր նիւթաց վաճառմանը, հասարակաց շինութեանը, փողոցաց եւ սայլատարաններու նորոգութեանը, ջրանցքներուն, քաղքին շտրմական եւ անշտրմ ստացուածոցն եւ ի մասնաւորի անստուաց եւ քաղքին ամէն տեսակ անտեսական խնդրոց մէջ ըլլալէ գործառնութեանց վրայօր խորհիլ եւ կարգադրել։ 3. Հասարակաց շինութեան մասնաժողովին գործն է, հսկել ամէն կերպ շինութեանց վրայ։ 4. Առողջապահութիւնն ունի իւր յատուկ կանոնները։ — — —

Ամէն հասարակաց գործոցը վրայ կը հըսկեն Կապիտալիզմը, որ են. քաղաքացիական, խորհրդական, աստիկանութեան վերատեսուչ, աստիկան քարտուղար, քաղաքային բժիշկ, փաստաբան, արկղակայ ալ հաշուող վերաբնիչ։ — Քաղաքային խորհուրդը կը կազմեն քաղաքացիները, ոստիկանութեան վերատեսուչը, խորհրդականը, գլխաւոր քարտուղարը, փաստաբանն ու բժիշկը։ — Քաղաքային խորհուրդին գործքն է՝ հսկել քաղքին ամէն ստացուածոցը վրայ. ինչպէս նաեւ քաղքին ստաններու, հիմնարկութեանց վրայ. եւ այլն։ — Խորհուրդը՝ կը հսկէ, կը պահպանէ եւ կը կարգադրէ որ չըլլայ թէ քաղքին ստացուածքը կրճատուի ալ նուազի։ — որ քաղքին եկամտի աղբիւրները շահաբերուն.

հասարակաց եկամուտներն արկղին մէջ մտնեն. ելքերուն մէջ կարելի եղածին չափ խնայուածութիւն ըլլալի, եւ այլն։ — Եթէ խորհուրդը կը նշմարէ, որ յառաջունէն չտեսնուած պարագաներու հետեւութեամբ մէկ արտաքոյ կարգի ծախք մ'ընելու պէտք է, պարտական է, ամէն անգամ ստոր վրայօր ընդհանուր խորհրդին տեղեկութիւն տալ։ — Քաղաքային խորհրդին ամէն գրութիւնները կը ստորագրեն քաղաքացիան ու քարտուղարը։

Քաղաքային քաղքին աստիկան տէրն ու ներկայացուցիչն է. ինքն է ընդհանուր եւ քաղաքային խորհրդին, ամէն մասնաժողովներուն, քաղքին վերատեսուչութեանը տակ եղած զարոցներուն եւ ուրիշ հասարակաց հիմնարկութիւններուն եւ քաղքին կնիքին պաշտպանն ու պահպանը։ — Քաղքին անասնաբուծ քարտուղար է ամէն գրութիւններն ու պահպանները։ — Կը հսկէ քաղքին իրաւանցն, ստացուածոցն եւ արկղին վրայ. Երբ որ հարկաւոր կը տեսնէ՝ կը բնէն արկղը։ Միշտ աւելին առնէ կը պահէ քաղքին արտաքին եւ ներքին ստացուածքներուն եկամուտն ու վարձքը, եւ այլն։ —

Խորհրդային քաղաքային խորհրդին կարգաւորեալ անդամն է առաջարկուն է. Կ'առաջարկէ ալ կը կարգադրէ հասարակաց գործառնութեանց, անասնական, տնային, դրամական եւ արոց վերաբերեալ խնդիրները. եւ ընդհանրապէս քաղաքացիական իրեն տրուած ալ իրական գրութիւնները։

Քաղաքային ընդհ. ժողովին, քաղաքային խորհրդին եւ մասնաժողովներուն առաջարկուն եւ գորգիրն է. ինք Կ'առաջարկէ նիստերուն ամէն խնդիրները եւ կը յօրինէ ընդհանուր ժողովին արձանագրութիւնը. կը ստորագրէ քաղաքացիական հետ՝ քաղքին անասնաբուծ պահպաններն եւ ուրիշ ամէն գրութիւնները. — ու քաղքին կնիքով կը կնիք։

Փառաբան ընդհ. ժողովին եւ քաղաքային խորհրդին կարգաւորեալ եւ ձայն ունեցող անդամն է. Քաղքին իրաւանց խորհրդատուն ըլլալով՝ կը վարէ քաղքին դասերն, եթէ քաղքին աւելի կերպ չի տրամադրեր։ — Խորհուրդը կու տայ, ամէն՝ իրեն եղած իրաւունքի եւ յարկարգութեան խնդիրներուն մէջ. Իր կարծիքը միշտ գրով տալու է. — Մեկը գատի քաղած ատեն եւ դատական խնդրոց ընթացքին մէջ՝ պատահելի ծանրագոյն խնդիրներուն մէջ ընթելներուն վրայօր, պարտական է

նախ քաղբին կարծիքն ու խորհուրդն իմանալ՝ եւ ըստ այնմ գործել։ — քաղբին դեմ դատախազութիւն չի կրնար ընել։ — Մասնաւորաց անտեկ խնդիրներուն մէջ, որոնք քաղբին՝ կամ քաղբին անշափահասներուն շահին հակառակ է, չի կրնար գործել։ — Փաստաբանը՝ քաղբէն, միայն նուազ վարձք (honorarium) ընդունելով, քաղբին ամէն իրաւական խնդրոց մէջ ըրած ծառայութեանը ծախքերն եւ աշխատութեանը վարձքը՝ դատաստանէն եւ կամ՝ քաղբէն կրնայ պահանջել։

Ոստիկանութեան վերաբերեալ՝ ոստիկանութեան գլուխն եւ ընդհ. ժողովքին ու քաղաքային խորհրդին առաջարկուն եւ հասարակաց շինութեանց մասնաժողովին նախագահն է։ — քաղբին սահմանին մէջ եղած ամէն խաղաղութեան, կարգի, անկի եւ ստացուածոց ապահովութեանը վերաբերեալ բանին — եւ առհասարակ ուր որ կարգ ու կանոն հարկաւոր են; ինք կը լնացնէ։ — Աստիկ գործքերն են.

1. Հասարակաց կարգադրութեան խնդիրները։ 2. Խաղաղութեան եւ կարգի կանոնի պահպանութիւնը։ 3. Քաղաքացիութեան եւ ստացուածոց վերաբերեալ խաղաղութիւն։ 4. Ուրախութեանց, խաղոց հրաման տալ եւ անոնց վրայ հակել։ 5. Ճանապարհաթուղիք եւ ծառայից ու աքսորման խնդիր։ 6. Ընկուծեանց վրայ հսկողութիւն։ 7. Ընկուծութեանց վրայ հակել՝ ոստիկանութեան սենսկէտէն։ 8. Օրինաւոր չափուց եւ կշռոց պահպանութիւն։ 9. Իշխանութեանց կարգադրութիւններու եւ շրջաբերականներու հրատարակում։ 10. Իշխանութեան, գինեւաններու, սրճանոցներու եւ հրադարակական տեղերու վրայ հսկողութիւն։ 11. Արգելմանց պահպանութիւն։ 12. Անձի եւ ստացուածոց ապահովութեան վրայոց կարգադրել։ 13. Կրակի, տղտման, յանկարծական հիւսիսութեան եւ անձնապաշտութեան դէպքերու միտ գնել։ 14. Հսկել՝ արագ բշխու, արգելեալ զէնքեր պահելու, վառօր, կատղած շներ եւ ուրիշ անասուններ պահելու։ հասարակաց ապահովութիւնը վտանգի մէջ դնող շէնքերու, կամուրջներու, քարայտակներու եւ ջրի ճամբաներու վրայ հսկողութիւն։ 15. Աշքին առջեւ ունենալ՝ անէ տուն ծախողներն. աստանգականները, վատարհապարտները, մուրացիկներն եւ գէշ վրաց ունեցողները։ 16. Միտ գնել՝ գանուած, կորսուած եւ ապօրինաւոր ճամբով ստացուած բաներուն։ 17. Փախած ու

աներեւոյթ եղած անձանց որոնումը։ 18. Պատժութեան դէպքերուն, կոխներուն առջեւ առնուլ։ 19. Հրշիջութեան վերաբերեալ կարգադրութիւններ։ 20. Պատօր, քարիւղ, օդի եւ ուրիշ պայմող նիւթերու վաճառման միտ գնել եւ անոնց վերանորոգներուն վրայ հակել։ 21. Առողջապահութեան նկատմամբ ոստիկանական կարգադրութիւններ՝ հասարակաց առողջապահութեան, օրինաց եւ կարգադրութեանց իմաստովը։ 22. Բռնութեան դեմ՝ կարգադրութիւններ։ 23. Անասնաց առողջապահութեան վերաբերեալ կարգադրութիւններ։ 24. Հրսկումն, հասարակաց լուսաւորութեանը վրայ։ 25. Օտար երկիրներէ եկողներն եւ գրացիներն աչքին առջեւ ունենալ։ 26. Կարգադրել՝ վտնուած անձանց եւ նախադիքի վրայոց եղած խնդիրները՝ օրինաց համեմատ. — եւ անոնց նկատմամբ ունեցած հաշիւներն՝ երեք ամիսէ երեք ամիս քաղաքային խորհրդին առջեւը գնել։ 27. Հսկել՝ ամէն հրադարձական եւ կասկածաւոր տեղերու վրայ։ 28. Փողոցայ, ճամբաներու, յաւայտակներու մաքրութեանն ու քաղբին ստաւութեան միտ գնել։ 29. Հրսկել՝ վաճառանոցներուն եւ խանութներուն մէջ գործածուած կշռոց եւ չափերուն, — գարձեալ՝ հասարակաց առողջապահութեան տեսակէտով՝ սպառելի նիւթոց չափուելուն եւ ծախուելուն վրայ։ 30. Հսկել տարեկան եւ շարական տաճարաւորներուն վրայ, բաժնիք ծախելու տեղերը, ճանապարհուն մէջ ծախուած նիւթերու վրայ օրագիր չինել. եւ զանոնք իշխանութեան ներկայացընել։ Գուարաւաճառի տեսն, իրեւ վաճառանոցի յանձնակատար՝ հոն գանուել, տալ տոմսերը՝ ժողովել անոնց եկամուսներն եւ ամէն ամիս քաղաքային խորհրդին ներկայացընել։ 31. Իր պարտականութիւնն է, անոր ալ միտ գնել, որ գիշերապահներն իրենց պարտքը ճշդիւ կատարեն. եւ թէ գիշերային լուսաւորութիւնն ըստ կարգի ըլլայ, — Մէկ խօսքով՝ ոստիկանապետ, ընդհ. ժողովքին, քաղաքային խորհրդին եւ քաղաքապետին դրոշակատարն է. եւ իւր յայտիս՝ անոնց հրամանները կատարելու է։ —

Ոստիկանապետը կը կարգադրէ՝ տիրոջ եւ ծառային, տանուտիրոջ եւ գործաւարին մէջ եղած անմիաբանութիւնը։ — Ինքնակաց կը գործէ՝ ոստիկանութեան դեմ եղած բաներու մէջ։ — Ոստիկանութեան գրագիրը՝ կը կատարէ ան ամէն գործքերը՝ զորոնք ոստիկանութեան վերատեսուէն իր առջեւը կը գնէ։

Արշիւ-ընթաց կամ գանձապետութեան պաշտօնն է, տնային արկղին եւ ուրիշ՝ քաղ-քին վերատեսչութեան տակ եղած գրամա-կան հիմնարկութեան, որպէսզ Գրամագլխին, Հասարակաց սպասման տուրքին, իրականաց եւ կնքող եկամտին, Հասարակութեան եւ տոնեա-կայութեան յաւելեալ տրոց՝ օտար Հասարա-կութեանց եւ տէրութեան Համար վճարուելի գրամական գումարներուն վրայ եւ այլն, հսկել։ — գործածութեան մէջ եղած հրամանաց եւ կանոնաց համեմատ։

Ասոր պաշտօնատէրներն են, արկղակալն ու վերաքննիչը (controleur). որոնք միասեղ կը հսկեն եւ կը վարեն արկղը, որոշուած եղանակին համեմատ։ — Արկղակալութեան գործքն է որ ամէն գրամ վերաքննիչը գրութիւններն, իրենց որոշեալ կերպովն ու թուովը գրի անցունին։ — Ամէն գրուածք, արկղակալին եւ վերաքննիչին ստորագրութիւնը պէտք է որ ունենայ։ Թէ արկղակալն ու թէ վերաքննիչը հաւասարակա-պատասխանատու ըլլալով՝ միայն մէկտեղ կրնան արկղը խնամակալել։ Արկղին մէկ բանալին, արկղակալին՝ մէկալը վերաքննիչին բոլոր պիտի ըլլայ, եւ աս բանալիներուն մէջ մէկ օրինակը՝ գաւառական արկղին պիտի խրկուի՝ պահպա-նութեան համար։ Թէ արկղակալն եւ թէ վերաքննիչն, երբ պաշտօնի կը մտնեն, իրենց մէկ տարեկան վճարքին համապատասխանող գումար մը, կամ իրական գրամով եւ կամ արժէթովով՝ իրեն եւս պահպանութեան գրամին, պէտք են գաւառական արկղին մէջ պահեստի դնել։ — Արկղակալութիւնն, իբրեւ քաղաքային հար-կապահանջութիւն, հարկերուն, տրոց գումար-ներուն, վարձքերուն եւ ուրիշ՝ տէրութեան ա-տենակալութեանց եւ հասարակութեան գրամներն — օրինաց իմաստին համեմատ պէտք է քաղել։

Հաշուող վերաբնակողը (Revisor) քաղա-քային ստացուածքներն — ինչպէս նաեւ քաղ-քին ձեռքերն տակ եղած գրամական մուտքերն ու ելքերն աչքին առջեւ ունեցողն է։ Ուստի գիտնալու է.

ա. Ամէն՝ քաղքին արկղէն ելած, ու անոր մէջ մտած գրամներուն գումարները։

բ. Պիտի նշանէ, ամէն հրամանագիրները (Anweisung)։

գ. Ներկայ պիտի գտնուի քաղքին արկղը բնութեւնը առնել։

դ. Կը բնէ ամէն տարեկան հաշիւները. հաշուեկշիւներն եւ անոնց վրայ ունեցած դի-տողութիւնները քաղքին կը զեկուցանէ։

ե. Աչքին առջեւ պիտի ունենայ քաղքին ստացուածքը կահագիրն. եւ այլն։

Գաւառի բնիչը՝ ընդհանուր ժողովքին, ինչպէս նաեւ քաղաքային խորհրդին կար-գաւորեալ անդամն է։ — Կը վերահսկէ քաղքին առողջապահութեանը վրայ եւ ասոր վրայը քաղքին ընդհ. ժողովին սեղեկութիւն կու տայ։ Կը կատարէ բողոքապետին եւ քա-ղաքային խորհրդին կողմանէ — Հասարակաց պահպանութեան նկատմամբ — իրեն եղած յանձնարարութիւնները, կարգադրութիւնները, հրամաններն՝ եւ ընդհանրապէս հասարակու-թեան համար ընելիքներն՝ իրեն քաղաքային բժիշկի՝ եւ բնէ մեռելները. ձրի կը բժշկէ քաղքին աղքատները. կը պատուաստէ՝ օրի-նաց իմաստին համեմատ — Մէկ խաշտով կը կատարէ ան ամէն բան, զորոնք՝ օրէնք, կանոնք, հրամանագիրք, սովորութիւն, քաղաքային խոր-հուրդ — եւ կամ քաղաքապետն — իր առջեւ կը դնեն՝ քաղաքային առողջապահութեան վե-րաքննիչը նիւթերու մէջ։

Գաւառի ուղեւոր կամ տան հաշարա-պետը՝ քաղքին ամէն շարժական ու անշարժ ստացուածքը պատասխանատու վերատեսչն է։ Գործադատարն է — անտեսական իրաց մը — քաղաքային խորհրդին եւ քաղաքապետին ամէն հրամանացն ու կարգադրութեանցը։ Նկը կը կատարէ ամէն նիւթոց վաճառումը, կընէ սեկարկութիւնները. եւ քաղքին շինութեանց ժամանակ՝ անոնց վրայ կը հսկէ։ — Բայց ամէն բաներու մէջ, քաղաքապետին իբրեւ առաջին վերատեսչին հսկողութեանը տակ է։ Այնպէս որ ինք իրմէն, առանց քաղաքապետին կարգադրութեանն ու գիտութեանը՝ բան մը չի կրնար ընել։ Ամէն բրած բանին համար, իր ստացուածքովը պատասխանատու է։ Տնտեսու-թեան ծառաներն, անասունները, կառքերն ու կահ կարասին իր հսկողութեանը տակ են։ Սա-կայն դատնք՝ միայն քաղքին ծառայութեանը կրնայ գործածել։ —

Տնտեսն՝ ըլլալով միանգամայն քաղքին սահմաններուն վերահսկողը՝ պարտական է, անոր մէջ եղած անկարգութեաններուն առջեւ առնուլ, սահմանի հովիւներուն վրայ հսկել եւ գիտած անկարգութիւնները ծանուցանել. որ-պէս զի անոնք ըստ օրինի պատժուին։ — Իր գործքն է նաեւ քաղքին ներսի ու դրսի սահ-մանին, ճամբաներու, կամուրջներու վրայ եւ այլն հսկել. եւ զանոնք լաւ վիճակի մէջ պահել տալ։

Աս ամէն բաներու մէջ, տնտեսը՝ քաղքին ոստիկանութեան վերատեսչին ներքեւն է. եւ անոր կարգադրութիւնները կատարելու պարտական է: Ասոնց գործադրութիւնն այն աստիճանի խիստ պարտաւորութիւն կը դնէ վրան, որ իր անհոգութիւնէն յառաջ գալի վնասներուն համար իր ստացուածքովը պատասխանատու է:

Գրեթէ բոլոր՝ գիւնատան մէջ յառաջ գալի գործքերն ընելու եւ ընդօրինակելու համար են: Ասոնցմէ մէկը՝ գործակատար է. եւ իբրեւ այսպիսի՝ աւարքերը կը ժողովէ եւ որոշուած գրամական պատժները կը բաղէ:

Մակ-Բարձը՝ քաղքին բաշխին վերահսկողութեանը տակն է. ու եղած օրինաց եւ հրահանգաց համեմատ կը կատարէ իր պաշտօնը: Իր մասնաւոր պարտքն է, որ աղքատ կարգի կնիկներու ձրիաբար ծառայէ:

Քաղաքային ծառաներն են. 1. Ոստիկանութեան տնտեսպետ: 2. Վեց ոստիկանութեան ծառայիչ: 3. Երեք քաղաքային ծառայ. 4. Երկու կանխեղ մաքրող. 5. Տասը գիշերային պահական. 6. Տասը անտառապահ. 7. Վեց դաշտային պահական. 8. Մէկ ծխանաբոխիչ. 9. Մէկ պիտոյները մաքրող:

Քաղաքային ծառաներուն գործքն է, խորհրդանոցին տեղը մաքրել պահել, պաշտօնատեսարց հրամանները կատարել: Ուստի պաշտօնական ժամերուն տտեն, միշտ հոն գտնուելու պարտական են՝ մինչեւ որ պաշտօնատէրները հեռանան: — Ոստիկանութեան ծառաներն ոստիկանութեան պաշտօնաբանին ծառայութիւնը կատարելու համար են: Ըստ այսմ, պաշտօնատեսարց ամէն կարգադրութիւնները կատարելու են: — Գիշերային պահականները՝ կը հսկեն քաղքին գիշերային ապահովութեանը վրայ եւ օստիկանապետին կարգադրութեանը տակ են: — Կանխեղ մաքրողներն, որ միանգամայն փողոցներու եւ սալաշաղկապներու մաքրութիւնը կը կատարեն՝ օստիկանութեան վերատեսչին իշխանութեանը տակն են: — Ծխան մաքրողն՝ իր պաշտօնին համեմատ օստիկանապետին տակն է. եւ քաղաքային շէնքերուն ծխանները ձրի մաքրելու պարտական է: — Կարեաց մաքրողներուն պաշտօնն որդւատն է 1888ին Եւրոպական մէջ: — Ոստիկանութեան տնտեսպետն, ինչպէս նաեւ քաղքին ամէն ծառաները՝ քաղաքապետը կ'ընդունին ծառայութեան մէջ. եւ զանոնք կ'արձակէ, առանց մէկուն հարցընելու:

Պաշտօնական ժամերն են. — Կէս օրէն յառաջ ժամը 9 էն մինչեւ 12. — Կէս օրէն ետեւ՝ 3 էն մինչեւ 5: — Սակայն գործոց որպիսութեանը համեմատ, ընդհ. ժողովն եւ կամ քաղաքապետը՝ գործոն ժամանակը կրնայ երկրեցնել: — Ամէն պաշտօնատէր՝ օրինաւոր պատճառաւ, կրնայ ամէն տարի վեց շաբաթ ազատութիւն ընդունիլ: Քաղաքապետին ազատութիւնը՝ ընդհ. ժողովքը կու տայ. — մէկալ պաշտօնատէրներուն՝ քաղաքապետն ուժը օրական ապառախութիւն կրնայ շնորհել. — իսկ անկէ աւելին ընդհ. ժողովքը: —

Պաշտօնատէրք՝ անանկ պաշտօն, կամ անանկ զբաղում չեն կրնար վարել ու չեն կրնար ունենալ, որ իրենց արգելք ըլլայ պաշտօնին կատարելու: Քաղքին սահմանին մէջ — անտաները դուրս առնելով — ամէն իրենց առջեւ դրուած պաշտօն կամ պաշտօնական գործք ձրի ընելու պարտական են:

Տուեալ Եղիսարեթուպոլսոյ աղատ թագաւորական քաղքին ընդհ. ժողովն:

1902. Նոյեմբ. 20.

{3}մէ. Վարդապետիկ. յ. յ.

Քաղաքապետ:

Արաքէնդրոս Բագրեւի. յ. յ.

առաջին քարտուղար:

*

Եղիսարեթուպոլսոյ աղատ թագաւորական քաղքին պաշտօնատէրներուն, օգնական պաշտօնատեսարց, անոնց որբեւորներուն եւ որբերուն ապագայ վիճակն ապահովընելու համար, պաշտօնատեսարց թոշակ (pension) եւ հիմարկութիւն հաստատուեցաւ: — Ըստ այսմ, ասոր մէջ եղած անձինք՝ որոշեալ թոշակ եւ իրենց որբեւորներն ու որբերը գրամական օգնութիւն կ'ընդունին՝ երբ պաշտօնատէրն անտառի ըլլայ ծառայութեան. եւ կամ երբ վախճանի: —

Աս օգտակար հիմարկութեան օգնելու համար, ամէն քաղաքացի պաշտօնատէր, օգնական եւ գործակից պաշտօնատէր, գարնանայ՝ Եղիսարեթուպոլսոյ հայ կաթողիկէ ժողովըրդապետն ու հոգաբարձուն մասնակից ըլլալու պարտական են:

Աս հիմարկութեան գրամապլուսը՝ քաղաքային հասարակութեան ու խորհրդին անընդմիջական վերահսկողութեան տակ՝ քաղաքային արկղին մէջ կը պահուի. եւ Եւրոպ. հիմարկու-

Թիւններէն զատ կը հոգացուի: — Արդեապալը՝ ելեւմուտքերու վրայոք զատ հաշիւ կը յօրինէ եւ քաղաքային խորհրդին աւելեւ կը դնէ՝ որպէս զի տախիւս՝ ան հաշիւներն իր վերաքննիչին ձեռք քննել եւ ընդհանուր ժողովքին առջեւ դնել տայ:

»

Ա՛ւսեցրենմ՝ համառու բովանդակութիւն մը քաղաքային ներքին կարգադրութիւններէն — գինեմատութեան, կրպակներու, գարեջրոյ տեղերու, իշխաններու, հիւրանոցներու, սրբաձանոցներու, ցքի, քաղցրոյի եւ ուրիշ ոգեւոր ըմպելի ծախողներու համար:

« Պատիկ չափով՝ գինի, գարեջուր, օղի, շաքարօղի եւ ուրիշ ոգեւոր ըմպելի ծախող տեղերը՝ ծախելու եւ չափելու ասան, ան առողջապահութեան կանոններու եւ ան պատիժներու տակ կ'իյնան, զորոնք գրած եւ ելեւմտից պաշտօնեան՝ 1892ին՝ Ուստի:

Գինեւտունները, գարեջուր եւ ոգեւոր ըմպելի ծախելու տեղերը՝ եկեղեցիներէն, դպրատուններէն, հիւանդանոցներէն եւ պաշտօնական հասարակաց տեղերէն, գտնէ 50 մէքր հեռու գտնուելու են: Եկեղեցական աստիճանութեանց եւ Թափօրներու ատեն, անոնց մօտիկ եղած ոգեւոր ըմպելի ծախող տեղերուն մէջ՝ վայնատուն արգելեալ է: — Գինեւտուններն եւ գարեջուր խմելու տեղերը՝ առաւ ժամը 5ն, մինչեւ իրիկուն ժամը 11 կրնան բաց մնալ: Եւ երաժշտութիւնը՝ միայն մինչեւ ժամը ինը կրնայ տեսել: Աս ատենէն դուրս, որպէս զի Գինեւտուն ու գարեջրոյ տեղը բաց մնայ՝ զատ հրաման պէտք է. զոր կամ խօսքով եւ կամ գրով՝ քաղքին ոստիկանապետը կրնայ տալ: — Աս հրամանը՝ մեծագոյն հանդիսութիւններու, ընկերական ժողովքներու եւ կամ հրապարակական կարաւախաղութիւններու առթիւ՝ ան ատեն միայն կը տրուի՝ երբ հանդիսութիւնը կարգադրող վերատեսչութիւնը պատասխանատուութիւնը վրան կ'առնու: — Վերն ըսուած տեղերուն — տարեկան անասվաճախի, զօրաժողովի, բարեկենդանի եւ ուրիշ նման պատահարներու ատեն՝ — փակուելու ժամանակն՝ ոստիկանութեան հրամանաւ կրնայ երկնցուիլ: — Եւ ընդ հակառակն, տարափոխիկ կամ վտանգաւոր ու հասարակաց՝ մեծկալ վտանգ եղած ատեն, կրնայ կարճեցուիլ:

Օրեծախութեան խանութներն, իրիկուն ժամը 9ին պէտք են գոցուիլ: — Եւ մայիս 1էն, մինչեւ հոկտեմբեր 30, առաւ ժամը 4էն յա-

ռաջ՝ եւ նոյեմբ. 1էն մինչեւ փետրուարի վերջը՝ ժամը վեցէն յառաջ՝ չեն կրնար բացուիլ: — Գինեմատութեան տեղերուն մէջ՝ երաժշտութիւն արգելեալ է: — Եթէ գոցուելու եւ բացուելու կանոնները չպահուին, դրամական տուգանքներէն եկած ստակը՝ 1892ին, իւր յօդուածին համեմատ՝ որոշուած նպատակներու պիտի գործածուի: — Աս կանոնագրութեանց գէմ՝ եղած զանցառութիւնները՝ մէկ լմացէն մինչեւ 50 լմագ՝ դրամական տուգանքով կը պատժուին: Աս դրամները՝ քաղաքային պաշտօնատեսարց լոյսակի դրամագրութուն պիտի գործածուին: — Զանցառութիւնները՝ կը գատէ, նախ՝ քաղքին ոստիկանապետը, երկրորդ՝ գաւառապետը, երրորդ՝ ներքին գործոց պաշտօնեան: —

Իշխանները՝ հիւրանոցներն ու սրճանոցները՝ միշտ ոստիկանութեան վերին հսկողութեան տակ են: Տէրը՝ պարտական է թողուլ, որ վերին իշխանութիւնն, որեւիցէ ժամանակ, կարենայ համազուիլ՝ որ հոն, որինաց կամ կանոնաց գէմ բան մը չի պատահիր: — Իշխան ունեցողը՝ հարկ է որ հիւրերն ընդունելու համար գտնէ երեք խոց ունենայ: Պարտական է գարձեալ՝ ամէն խոցի մէջ սենեկին գինն եւ ուրիշ՝ փոքրագոյն ծառայութեանց (լուսաւորութիւն, կրակ, զատ անկողին, եւ այլն), համար վճարուելի գումարին գինը կախել: Աս ամենէն բարձր գնէն աւելի բան՝ չի կրնար պահանջել: Պէտք է նայիլ, որ սենեակները մաքուր եւ առողջ ըլլան ու գոնները՝ լաւ կղպակ ունենան: — Պանդոկներն, իշխաններն ու սրճանոցները, գիշեր՝ մինչեւ երկու կրնան բաց մնալ: Եւ րաժշտութիւնը՝ միայն մինչեւ 12 կրնայ տեսել: Պանդոկի՝ եկեղեցիէ, դպրոցէ, հիւանդանոցէ եւ ուրիշ հրապարակական շէնքերէ՝ 50 մէքր նուազ հեռու չի կրնար ըլլալ: Պանդոկապետն ու սրճանոց ունեցողը, որ կասկածաւոր եւ գէշ վարք ունեցող անմիջեք կը պահէ, որ սենեակները մաքուր չի բռնէր, հիւրերուն՝ աղտոտ, չմաքրուած ու չլուացուած ստան, սփռոց, սրբիչ կու տայ եւ այլն, մինչեւ 20 ֆիօրին պատիժ կ'ընդունի: — Որ պանդոկապետն, իշխանն ու սրճանոցը՝ որոշուած ժամանակէն աւելի բաց կը թողու, առաջին անգամ՝ 50, երկրորդ անգամ՝ մինչեւ 200 ֆիօրին առգանք կ'ընդունի: Ով որ իր առողջութիւն վնաս կախուած որոշ գնահատութիւն չի դնէր, եւ կամ աս որոշ գնահատութիւնը չի պահէր, մինչեւ 50 ֆիօրին առա-

գանք կ'ընդունի: Որ սրճանոցի տերն որ իր տանը մէջ պիլեար կը պահէ, եւ կամ կը թողու որ ուրիշ տեսակ խաղեր խաղացուն, մինչեւ 50 ֆիորին պատժած կ'ընդունի. եւ եթէ դատկայ երկրորդ անգամ կ'ընէ, նաեւ հինգ օրւան բանտարգելութեամբ կը պատժուի: — Որ պանդակապետն, իջեան ունեցողը, սրճանոցապետն, որոշուած ժամանակէն անդին կը ներէ որ հոն երաժշտութիւն ըլլուի, մինչեւ 200 ֆիորին պատժ կ'ընդունի. եւ երկրորդ անգամ ան զանցառութիւնն ըրած ասանէ երեք օրւան բանտարգելութեամբ կը պատժուի: — — —

Առաջիկայ կարգադրութիւններն ու կանոնադրութիւնները Համառօտելով քաղած ենք, 1903ին պաշտօնական հրատարակութենէն: — Զանցեալ տուած ենք խօսելու եղիսարեթուպոլսոյ տաճարին մէջ սպառուած գինւոյն, մսին, սյութած ոգեւոր ըմպելիներուն համար վճարուելի սպառման տուրքին, շաքարական ու տարեկան տօնավաճառներու մէջ՝ ապրանք ծախողներէն կանգնուած վրաններուն, կտրեքներուն վճարքին — դարձեալ՝ եղիսարեթուպոլսոյ երկրակալութեան մէջ ըլլալի վարչութեան՝ շէնք շինելու նկատմամբ տրուած կանոնաց — զանազան պատժական զանցառութեանց, — մանկաբարձներուն, երթմանկող վաճառականներուն, հրէշներներուն, կռուապաններուն, — հրապարակական ուրախութեանց, ցուցահանդէսներուն, թատերախաղութեանց, — ժողովոգական եւ ծառայից ուրախութեանց, կարուի եւ ասանց վճարքին նկատմամբ եղած կանոններուն, մարսերուն, տուրքերուն: — դարձեալ՝ կամրջատուրքին, տօնավաճառի արօց եւ սպանդանոցի մէջ մորթուած անասնոց տուրքին վրայ. եւ այլն: — որոնք մանրամասնաբար առջեւեիս կը գնեն, շատ մը գիտնալու հարկաւոր կարգադրութիւններ:

✱

Արանք ըսել թէ եղիսարեթուպոլսոյ հասարակութիւնն իր հիմնարկութենէն ի վեր, իբրեւ պլանի հանրապետութիւն մը, կը կառավարէր ինք զինք. աւերութեան վերին հսկողութեանը տակ: — Իր ընդարձակ երկրակալութենէն ու մեծ տարածութիւն ունեցող անասաններուն եկամուտներէն կը վճարէր իր քաղաքային պաշտօնատէրներն, եկեղեցականները, բժիշկներն, ուսուցիչները, քաղաքային ծառաներն. եւ այլն: — Քաղքին հարստութիւնն ի սկզբան շատ աւելի մեծ էր. մուտքերն՝ առատ ու աւելի էին, չէ թէ միայն անոր համար որ ազ-

գայնոց վաճառականութեան ասպարեզն աւելի ընդարձակ էր ու լաւ առուտուր կ'ընէին օտար երկիրներու հետ: — հապա նաեւ անոր համար, որ քաղաքային տուրքերը՝ համաժողովութեամբ շատ քիչ՝ իսկ ելքերն ու ծախքերը՝ հիմնադրեմէն համաժողովութեամբ ընտրուէին, որովհետեւ, ուր որ ասիէ 150 տարի յառաջ՝ իր դատաւորը կ'ընդունէր քաղաքային արկղէն, իբրեւ տարեկան վճար՝ 60 ֆիորին, քաղաքապետին այս թուական, այսօր՝ 1700 ֆիորին, կամ 3400 թագի բարձրացած է: Աս ըսելու ենք ուրիշ պաշտօնատէրներուն համար ալ: — Թեպէտ ստոյգ է, որ քաղաքային եկամուտները մէկ կողմանէ, շատցան, բայց մէկալ կողմանէ, շատ մը եկամտի աղբիւրներ ալ նուազեցան, ցամբեցան — ու ելքերը բազմապատուեցան:

Այսօրու օրս եղիսարեթուպոլսոյ հասարակութեան ամենէն մեծ եկամտի աղբիւրները կը կաջուցանեն՝ անտուրի եկամուտները. որ միջին հաշուելով՝ տարւէ տարի 25.000 թագ կը բերեն: — կամրջի ու տօնավաճառի տուրքերը՝ 12.000 թագ. — զնուորանոցներու վարձը՝ 11.805 թագ. եւ այլն: — Կան գեոպոգեստաններու, երկրակալութեան եւ ուրիշ այլնալ կարգաւորելու եւ արտաքոյ կարգի մանր վարձքերու եւ տուրքերու եկամուտները: — Աս ամենը՝ տարին, միջինը հաշուելով՝ 90.000 թագ կ'ընեն: — Գրեթէ այսչափ են հասարակաց ծախքերն ալ: —

Արպէս զի ասոնց վրայ ձիւզ քաղաքի մը կարեւանք ունենալ՝ հարկաւոր է, որ տարեկան մուտքերուն եւ ելքերուն վրայ վերին հայեցուածք մ'ընենք: — Աստի ընթերցողին առջեւ կը գնենք՝ 1904րդ տարւոյն պաշտօնական հաշուեկէնը յաղորդ թուով:

(Այլիւ գտնուի:)

ՅՈՎՀ. ՄՆԵՑԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ

ՀՅՅԵՐԷՆ ՈՒԹՅՈՒՆԻ ՀՈՒՆԻ ՄԸ ՀԻՆ ԶԵՌ-
ԳՐԱՆ ԴԵՐՈՒԹՅՈՒՆ ՎՐԱՆ ԿԻՏԻՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
(Հարմարեցումներ Կրէմլ)

2. Ուշիւս ի՞նչ է — ի՞նչ է մէջ Կրէմլ —
հարմարեցումներ:

Հինգին դասականն է հինգերորդ, որ ի՞նչ կարծես հին հայերէնի հիմնական կանոնի մը դէմ պահուած ըլլալը կը հերկայացնէ. առկայն այս պահանջները պատահական չէ, ինչու որ Էջմիածնի 283, 229, 260, 363, 369 հեռագրերներուն մէջ Եօզի: ԺԱ. 18 հինգերորդն կը կարգադրուի,